

تربیت دینی نوجوانان

وحید جباری^۱، طاهره عبادتی شادهسری (نویسنده مسئول)^۲

^۱گروه روانشناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
^۲گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، اردبیل، ایران

چکیده

دشوارترین دوران زندگی انسان از نظر تربیتی، دوره نوجوانی است. این دوره، که حدود ۱۲-۱۸ سالگی را در بر می گیرد، منطبق بر دوره راهنمایی و دبیرستان است. بیشترین مشکلات تربیتی در این دوره پیش می آید و بیشتر در همین دوره است که فرزندان یا از دست می روند یا در مسیر سعادت گام می نهند. لذا نخست مفهوم تربیت دینی مد نظر قرار گرفت و پس از آن به مؤلفه های تشکیل دهنده این مفهوم یعنی تربیت و دین پرداخته شد. نتایج این تحقیق حاکی از آن بود که تربیت دینی نسل نوجوان باید به صورتی اساسی از ابعاد مختلف مورد نظر قرار گیرد. در تربیت صحیح دینی نوجوانان باید به مؤلفه های تبیین، معیار، تحرک درونی و نقادی توجه شود. بدون توجه به این ابعاد، نوجوان به سرمنزل مقصود که همانا کمال واقعی و قرب الهی است نخواهد رسید و چرا که ما در پی آنیم که نسل نوجوانی را تربیت کنیم که بتوانند با تفکر و عقلانیت، اعتقادات راسخ دینی- مذهبی و بینش مناسب درعین حال که در دنیای تکنولوژی امروز در میان بسیاری از عوامل انحرافی قرار گرفته، یک تنه و بدون کنترل بیرونی از جانب خانواده و جامعه، خود را به سرمنزل مقصود برسانند. در این میان نباید از مسئولیت خانواده و اجتماعات، خصوصاً "مدارس غافل شد، باید توجه داشت که در همه حال نوجوان باید با بینش صحیح و عقلانی و فطری، احکام و دستورات دینی را بپذیرد تا نسبت به انجام آنها التزام یافته و با میل و رغبت به انجام آنها بپردازد.

واژه‌های کلیدی

تربیت دینی، تربیت، دین، تدین

مقدمه

انسان پیوسته در تلاش بوده است تا معمای حیات و هدف زندگی را بداند، تعبیر صحیحی برای حوادث و رخدادهای جهان بیابد، از سرنوشت نهایی خود باخبر شود و مبدأ و آفریدگاری برای جهان و موجوداتی که پیرامون خود می بیند، پیدا کند. «دین» مهمترین مرجع پاسخگویی به این پرسشها، در حد وسیع و برای همگان است، زیرا پیوسته راهی برای تعبیر هستی و حوادث آن بدست می دهد و به زندگی انسان معنا می بخشد. گرایش به دین همزاد و همراه با پیدایش انسان بوده، به گونه ای که هیچ سرزمین و قومی در هیچ دوره ای از تاریخ بشر، عاری از مظاهر دین و دینداری نبوده است (۱).

«تربیت» بعنوان یکی از مؤلفه های اصلی فرهنگ و تمدن بشری، همواره پیوندی انکار ناپذیر با دین داشته است. تربیت عنصر اصیل و اساسی در خلال تغییرات عملی و ایدئولوژیک بشر بوده که توانسته است بر حیات انسان سیطره یابد. کیفیت در تربیت همواره بر کمیت غلبه داشته و رشد کیفی انسان تابعی از موضع هوشمندان او در برابر سه مفهوم اصلی حیات خود یعنی عقل، علم و دین است (۲). حضرت علی (ع) در مورد تربیت می فرمایند: پس در آغاز تربیت، تصمیم گرفتم تا کتاب خدای توانا و بزرگ را همراه با تفسیر آیات، به تو بیاموزم، و شریعت اسلام و احکام آن از حلال و حرام را به تو تعلیم دهم و به چیز دیگری نپردازم. وصیت خود را اینگونه تنظیم کرده ام. پسرم! بدان آنچه بیشتر از به کارگیری وصیتم دوست دارم، ترس از خدا، انجام واجبات، و پیمودن راهی است که پدران، و صالحان خاندانت پیموده اند (۳).

«دین» نیز یک پدیده گسترده بسیار با دوام و تأثیرگذار است و به عنوان نظام اعتقادی سازمان یافته همراه با مجموعه ای از آیین ها و اعمال تعریف شده اسوت که تعیین کننده شیوه پاسخ دهی افراد به تجارب زندگی است (۴). به عبارت دیگر دین یک سیستم (نظام) سازمان یافته و مشترک از باورها و تجاربی است که با یک ذات پاک، منزّه و متعالی مانند خداوند، ارتباط برقرار می کند و اغلب در ارتباط با یک سازمان خاص در زمینه عقیده و ایمان قرار می گیرد (۵).

یکی از جنبه های تربیت انسان، توجه به پرورش «بعد معنوی» و «تربیت دینی» اوست. بررسی های محققان و صاحب نظران نشان می دهد که موضوعات «تربیت دینی» منحصر به جوامع مذهبی نبوده بلکه در همه جوامع به گونه ای وجود داشته است (۶). در این میان با توجه به اینکه نوجوان به مسائل مذهبی و شناخت عمیق آن علاقه زیادی نشان داده و تحول ارزشها در دوره نوجوانی، شک و تردیدهای فراوانی را در نوجوان بوجود می آورد، لزوم توجه به تربیت دینی در این دوره حساس، احساس می شود (۷). بنابراین هدف این پژوهش تبیین تربیت دینی نسل نوجوان است تا با بررسی ابعاد مختلف این موضوع به درک نسبتا جامعی از مؤلفه های مختلف تربیت به ویژه تربیت دینی دست یابد. با نظر به هدف یاد شده، نویسندگان این پژوهش در پی آن هستند که به این پرسش ها پاسخ دهند: (۱) تربیت و شویبه تربیت چه تفاوت هایی با یکدیگر دارند (۲) مفهوم دین و تدین به چه معناست و مؤلفه های تدین کدامند (۳) تربیت دینی به چه معنی است و مؤلفه های اساسی آن چیست (۴) انسان از چه منابعی تربیت دینی خود را کسب می کند (۵) تربیت دینی چه اهمیتی دارد و اهداف آن چیست (۶) چه عواملی به عنوان آسیب های تعلیم و تربیت دینی محسوب می شوند؟

روش

پژوهش حاضر به روش توصیفی انجام شد. ابزار گردآوری اطلاعات به صورت روش کتابخانه ای با استفاده از فیش های مطالعاتی بوده است.

تربیت دینی چیست؟

دایره المعارف بین المللی تربیت، تربیت دینی را چنین تعریف می کند: «تدریس منظم و برنامه ریزی شده که هدف آن دستیابی فرد به اعتقادهایی درباره وجود خداوند، حقیقت جهان هستی و زندگی و ارتباط آن سان با پروردگارش و دیگر انسان هایی که در جامعه با آنها زندگی می کند و بلکه با آحاد بشر است». در واقع تربیت دینی عبارت است از: «مجموعه اعمال عمدی و هدفدار به منظور آموزش گزاره های معتبر یک دین به افراد دیگر به نحوی که افراد در عمل و نظر به آن آموزه ها متعهد و پایبند شووند» (۸). با توجه به اینکه تعاریف مطرح شده از تربیت دینی بسیار کلی و جامع هستند، برای اینکه معنی و مفهوم تربیت دینی به روشنی مشخص و بیان شود در آغاز باید به تعریف و بیان سه مفهوم تربیت، دین و تدین پرداخته شود تا پس از آن بتوان تعریف و تبیین روشنی از تربیت دینی ارائه داد.

مفهوم تربیت و شبه تربیت

مفهوم تربیت در حوزه های مختلفی همچون تربیت سیاسی، تربیت اجتماعی و تربیت اخلاقی بکار می رود. تربیت دینی نیز یکی از موارد کاربرد این کلمه می باشد. هم در این حوزه و هم در سایر حوزه ها، باید در بکارگیری این مفهوم دقت کرد و وجه تمایز آنرا از اموری که نه تربیت، بلکه «شبه تربیت» اند، مشخص نمود. دست کم می توان سه مورد بارز برای «شبه تربیت» ذکر کرد. این سه مورد عبارتند از: «عادت»، «تلقین» و «تحمیل». این سه شبه تربیت، ملاحظه های روشن خاصی را ایجاد می کنند که هیچ یک بطور دقیق، با تربیت منطبق نیست. به کمک عادت، تلقین و تحمیل می توان تغییراتی را که از نظر ما مطلوب است، در افراد ایجاد کرد. این تغییرات ایجاد شده، هر چند خود مطلوب اند، اما از آنجا که با ملاحظه روش خاصی همراه اند تربیت محسوب نمی شوند (۹).

حال باید دید که ایجاد تغییرات مطلوب در نسل نوجوان، در چه صورتی تربیت محسوب می شود در مقام پاسخ به این سؤال، به چهار مؤلفه یا مشخصه بارز تربیت می پردازیم:

مؤلفه تبیین

هرگاه ایجاد تغییرات مطلوب، به لحاظ روشی، چنان باشد که با تبیین همراه گردد، نخستین خصیصه تربیت آشکار می شود. مراد از تبیین، این است که فرد، خود نسبت به تغییراتی که قرار است در وی ایجاد شود، بصیرت و آگاهی یابد. پس مربی باید نسبت به این تغییرات در فرد بینش ایجاد کند. در موارد سه گانه شبه تربیت، وجود عنصر تبیین ضروری نیست. اما لازمه تربیت این است که منطقی و ماهیت تغییرات مورد نظر، برای فرد روشن شود. مراد از تبیین، فراهم نمودن بصورت در فرد نسبت به چرایی یا حکمت تغییری است که در او رخ می دهد (۱۰).

مؤلفه معیار

دومین مؤلفه اساسی در تربیت، بدست دادن معیارهاست. در واقع این مؤلفه، بسط مؤلفه تبیین است. یعنی دامنه تبیین از روشن ساختن دلیل و حکمت یک رفتار یا حالت معین تا بدست دادن قواعد و معیارهای کلی گسترش می یابد. قواعد و معیارها همچون فرمولهای انتزاعی هستند که اعمال و رفتارها را برحسب آنها می سنجیم (۱۱).

مؤلفه تحرک درونی

این مؤلفه در فرد متربی وجود دارد. در عادت، تلقین و تحمیل به وضوح مشخص است که موتور حرکت، در بیرون از فرد قرار دارد و او به یک ظرف توخالی شبیه است که قرار است در آن چیزی ریخته شود، از این رو تا زمانیکه الزام و تلقین از بیرون جریان دارد، با شرایط تکرار رفتار مورد نظر فراهم است، رفتار مذکور صورت می گیرد. در مقابل، تربیت فرایندی است که سرانجام باید در درون فرد تحول رخ دهد و او با انگیزه ای روشن بداند که چگونه بیندیشد و چه ویژگی هایی داشته باشد (۱۲).

مؤلفه نقادی

یکی از لوازم قطعی جریان تربیت، ظهور نقد و نقادی بخصوص از ناحیه متربی است. هنگامی که متربی، حکمت اعمال و رفتارهای مطلوب در تربیت و نیز معیارها را باز شوناخت و خود نیز انگیزه ای درونی در حرکت خویش داشت، آمادگی نقادی نسبت به مربی و بطور کلی نسل گذشته را خواهد داشت. در این مورد، معیارها نقش مهمی دارند. چون در عادت و تلقین و تحمیل، معیار بدست داده نمی شود، امکان نقد هم میسر نیست. حضور علی (ع) می فرمایند: فرزندان خود را به آداب و رسوم خود مجبور ن سازید و زیرا آنها برای دورانی غیر از زمان شما خلق شده اند و باید متناسب با آن دوران تربیت شوند. اگر تربیت را به گونه ای تعریف کنیم که امکان نقد و نقادی در آن وجود داشته باشد، در این صورت امکان نقد نسل گذشته فراهم آمده و همچنین زمینه تغییر در نسل جدید نیز فراهم می شود (۱۳).

مفهوم دین

تعاریف متعددی از دین ارائه شده است که بعنوان نمونه می توان به موارد زیر اشاره کرد.
«دین یک نهاد الهی است که انسان را در اعتقاد به حق و در رفتار و در معامله، به خیر فرا می خواند».
«دین مجموعه ای از عقاید، آداب و احکامی است که خداوند آنها را برای بندگان خویش تشریح کرده، تا آنها را به انتخاب خویش به آنچه در دنیا برایشان سودمند و در آخرت ضامن خیر است هدایت کند».

با توجه به این تعاریف، می توان موضوعات دین را به موارد زیر تقسیم کرد:

الف) عقاید: عقاید پایه هایی هستند که ایمان فرد مسلمان بر آنها استوار می شود و بدون آنها فرد از دایره اسلام خارج می گردد. آیه شریفه ۱۳۶ سوره نساء این عقاید را مشخص می کند: «ای کسانی که ایمان آورده اید به خدا و پیامبر او و کتابی که بر پیامبرش فرو فرستاد و کتاب هایی که قبلاً نازل کرده، بگروید و هرکس به خدا و فرشتگان او و کتاب ها و پیامبرانش و روز بازپسین کفر ورزد، درحقیقت دچار گمراهی دور و درازی شده است». برای آنکه بتوانیم به عقیده درست یقین پیدا کنیم، خداوند ما را دعوت می کند تا از حواس، عقل، وجدان و تمامی ابزارهای شناخت، بهره ببریم تا به این وسیله و از راه حجت و دلیل و نه گرایش های پدران و نیاکان، به اعتقاد راسخ و درونی دست یابیم.

ب) احکام شرعی (فقه): احکام شرعی، نظام هایی است که خداوند متعال آنها را تشریح کرده تا به وسیله آنها، انسان رابطه خود را با خدا، برادران هم کیش و هم نوع و هستی، جهان و زندگی برقرار سازد. احکام شرعی، نمود بایدها و نبایدهای الهی در عبادتها و معاملات و ... هستند.

ج) اخلاق و آداب: اخلاق در اسلام یک نظام دقیق و فراگیر در رفتار انسان است که تنظیم کننده ی انگیزه ها و اهداف است. اخلاق است که رفتارهای فردی را بهبود می بخشد و روابط سالم اجتماعی فرد براساس راستگویی، محبت، امانت داری، اعتماد و احترام متقابل شکل می دهد.

د) مفاهیم اسلامی: مشخص کننده موضع اسلام نسبت به پدیده های حیات از جمله: نسبت به علم، کار و فعالیت، همسر و فرزند، ستم و استعمار و ... است.

ه) منابع اصلی تشریح: شامل قرآن کریم، که کتاب و کلام خداوند است و بر پیامبر وحی شده است تا به وسیله آن مردم را از تاریکی بسوی نور هدایت کند. سنت پاک نبوی، که شامل هرگونه رفتار و کردار یا فرمانی است که از رسول خدا (ص) صادر شده است، می باشد. قرآن و سنت دو منبع اصلی شریعت اسلامی بشمار می آیند.

ی) سیره انبیاء و ائمه و پاکان: هدف از این موضوع، تشریح حیات مبارزاتی انبیاء و ... در سایه دین اسلام و نیز تبیین عملی سازی دین در زندگی توسط آنها می باشد (۱۴).

مفهوم تدین

سخن گفتن از تدین یا دینداری، ناظر به دگرگونی هایی است که این امر در وجود یک فرد ایجاد می کند. دینداری متشکل از ابعاد جداگانه ای است که نیازمند رویکردهای مفهومی و راهبردهای اندازه گیری است. این ابعاد با پیامدهایی نظیر سلامت مرتبط هستند (۱۵). چهار مؤلفه اساسی در تدین یا دینداری قابل ملاحظه است.

مؤلفه اعتقادی و فکری

فرد باید اعتقادات خاصی درباره جهان پیدا کند و مانند اعتقاد به وجود و وحدانیت خدا، اعتقاد به معاد، نبوت و نظیر آنها. پیدا شدن این عقاید در فرد باید به صورتی انجام شود که وی آنها را فهمیده و با رو شن بینی نسبت به آنها متقاعد شده باشد. با توجه به این نکته است که گفته می شود عقاید تحقیقی هستند نه تقلیدی. البته این روشن بینی نسبی است.

مؤلفه تجربه درونی

در تجربه درونی، عنصر عاطفه بروز و ظهور چشمگیری دارد. تجربه درونی حکایت از التهاب و هیجانات درونی در انسان دارد. شخصی که دیندار می شود، لازم است یک رشته هیجانات درونی را تجربه کند که بطور غالب در ارتباط با مبدأ جهان یعنی خداوند ظهور می کند. مفاهیمی مانند خوف، رجاء، توکل و دعا ناظر بر همین تجارب درونی می باشند. اصل این تجارب اختصاص به دین ندارد، بلکه با انسانیت آدمی گره خورده اند. در تدین محور خوف، ترس، امید و اضطراب با مبدأ هستی یعنی خداوند، تنظیم می شوند.

مؤلفه التزام درونی

تفاوت التزام درونی و تجربه درونی این است که عنصر عاطفه و هیجان در تجربه درونی، حضور و بروز چشمگیری دارد، اما در التزام، عنصر انتخاب بارز است. التزام درونی متضمن انتخاب نسبت به چیزی و پایبندی نسبت به آن است. یعنی فرد باید نسبت به خداوند و آنچه از او می خواهد، التزام درونی پیدا کند. عنصر التزام به شکل بارزی در مفهوم ایمان لحاظ گردیده است. در واقع ایمان آوردن است چنان که کفر نیز ورزیدنی است.

مؤلفه عمل

فرد متدین کسی است که به مقتضای اعتقادات و ایمان خود، اقدام به انجام اعمالی می کند. تکرار «الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا» در آیات فراوانی از قرآن، نشان می دهد که لازم است فرد دیندار، اعمال خاصی را انجام دهد. این اعمال اعم از کردارهای عبادی، اخلاقی و اجتماعی می باشند. اگر کسی یکی از این ویژگی ها را دارا نباشد، به همان میزان در دینی بودن و تدین وی کاستی وجود خواهد داشت. ترکیب عناصر تربیت و تدین به این معنی خواهد بود که عناصر تدین به گونه ای تربیتی و در رابطه ای از نوت تربیت، یعنی باتوجه به چهار ویژگی تربیت، تحقق یابند. تربیت دینی، در مفهوم اصیل آن به این معناست که تدین، در ارتباطی از نوت تربیت در فرد شکل گیرد. حضرت علی (ع) در توصیف انسان مؤمن و متدین می فرمایند: شادی مؤمن در چهره او، و اندوهش در دلش پنهان است، سینه اش از هر چیزی فراخ تر، و نفس او از هر چیزی خوارتر است. برتری جویی را زشت، و ریاکاری را دشمن می شمارد، اندوه او طولانی و همت او بلند است، سکوتش فراوان، و وقت او با کار گرفته است، شکرگزار و شکیبیا و ژرف اندیش است. از کسی درخواست ندارد و نرم خو و فروتن است، نفس او از سنگ خارا سخت تر اما در دینداری از بنده خوارتر است (۱۶).

مؤلفه های اساسی تربیت دینی

مؤلفه عقلانیت

این مؤلفه لازمه هر دو مفهوم تربیت و تدین است. در دنیای امروز که به عصر ارتباطات معروف شده اسوت باتوجه به این سؤالات و تردیدهای فراوانی که در حجیت و اعتبار دین مطرح می شود، دین ورزی و تربیت دینی هنگامی دوام می آورد که موجودیتی موجه و مدلل داشته باشد، نه امری سلیقه ای تلقی شود. وقتی که کسی امری را معقول یافت، اگر بخواهد عاقل بماند، باید از آن تبعیت کند. در

اعتقادات که به لحاظ اهمیت، سنگ بنای تدین محسوب می شوند، موجه و مدلل یافتن آنها لازم و ضروری است و نمی توان در قبول آنها بر فرد تحکم نمود. در عرصه عبادت و احکام دینی جنبه عقلانیت آشکار است. در واقع، هریک از فروت دین نیز با حکمتی رو شن و حتی تصریح شده در متون دینی، مطرح گردیده اند. حاصل کلام این است که عنصر عقلانیت در همه اجزای دین و تربیت دینی، اعم از اعتقادات، اخلاق، عبادات و احکام صادق است (۱۷).

مؤلفه های تقوای حضور

تقوا یا حفظ خویشتن، گاه با دوری گزیدن و پرهیز میسر می گردد. اگر تربیت دینی تنها بر این گونه از تقوا استوار باشد، نوعی تربیت قرنطینه ای تحقق خواهد یافت که در آن، حفظ افراد تنها با قرار گرفتن در محدوده ای جدا و دور از شرایط منفی میسر است. اما تقوا شکل دیگری نیز دارد که می توان از آن به «تقوای حضور» در مقابل «تقوای پرهیز» یاد کرد. باید توجه داشت که تقوای پرهیز در برخی قلمروها اساساً ناممکن می گردد. در تقوای پرهیز، مرز، صورت «مکانی» دارد، اما در تقوای حضور، مرز، شکل «مکانتی» می یابد و به این طریق، از آلودگی شرایط مصون می ماند (۱۸).

مؤلفه ارزیابی، گزینش و طرد

این ویژگی در واقع، خود پشتوانه ای برای تقوای حضور در شرایط عصر حاضر است. لازمه حضور غیر انفعالی، ارزیابی اطلاعات و رویدادهای اجتماعی است. این ویژگی، بخصوص از مؤلفه نقادی تربیت سرچشمه می گیرد. تربیت دینی همواره باید پدیده های نوظهور را مورد ارزیابی و نقادی منصفانه قرار دهد و افراد را برای گزینش و طرد آماده سازد. تربیت دینی باید در نوجوان، ذهنیتی روشن و منتقدانه نسوبت به پدیده های نوظهور فراهم آورد که در آن جنبه های مثبت و منفی این پدیده ها مشخص گردد و زمینه استفاده مناسب از آنها فراهم آید. نه این که این پدیده های نوظهور به یکباره طرد گردند که این امر زمینه را برای شورش و عصبیت انتقام جویانه افراد تحت تربیت را فراهم می سازد (۱۹).

منابع تربیت دینی

فطرت دینی

انسان تربیت دینی خویش را از منابع گوناگون می گیرد، از جمله:

نخستین معارف دینی نزد یک کودک از فطرتی که خداوند نزد او به ودیعه نهاده است بر می خیزد و فطرتی که در اعماق جان وی قرار دارد و تا پایان عمر، او را تغذیه و با او همراه است. کنجکاوی و توجه نسبت به عالم غیب، ایمان به علل وجود، جستوجو در میان علت و معلولها و غیره از جمله استعدادهای فطری اسوت که تمام انسانها، با وجود اختلاف گونه ها و محیطشان، آنها را بطور یکسان احساس می کنند. قرآن کریم بیداری این گرایش را در انسانهای در حال غرق شدن در دریای طوفنده، آنگاه که تمامی درهای نجات به رویش بسته می شود توصیف کرده است. قرآن در جاهای مختلف بیان کرده است، هرکس که بدنیا می آید با یک فطرت خدادادی به این دنیا می آید، با یک فطرت حقیقت جویی و حقیقت طلبی و کاوشگری پا به عرصه دنیا می گذارد (۲۰).

خانواده

یکی از مهمترین مسئولیت های خانواده، تربیت است که گرچه گروه ها و عوامل اجتماعی زیادی در تربیت، خصوصاً تربیت دینی تأثیر گذارند، اما غالباً خانواده در این زمینه به منزله با نفوذترین عامل بشمار می آید. هنگامی که کودک رشد می کند و از توانمندیهای جسمی و روحی، عقلی و اجتماعی برخوردار می شود، برخی از معارف دینی خویش را از طریق مشاهده و تقلید از خانواده برمی گیرد. خانواده نقشی عمیق در توسعه و تعمیق یا خاموشی احساسات دینی نزد فرزندان دارد (۲۱).

تربیت آموزشگاهی

کودک هنگامی که رشد می کند و بزرگ می شود، با دنیای جدید آشنا می شود. دنیایی که در آن با معلمان و دوستان خود آشنا می شود. او روابط اجتماعی متفاوتی را با آنها برقرار می کند و به روشهای تربیتی متفاوتی با آنچه در خانه دیده است گردن می نهد.

تربیت اجتماعی

کودکان و نوجوانان از مدرسه پا به درون جامعه می گذارند و در آن با عقاید دینی، جریانهای فکری و محیطهای متفاوت روبرو می شوند. براساس تنوع شیوه های تربیتی ارائه شده در مدارس و خانواده، موضع گیریهای آنها در قبال جامعه متفاوت و متنوع خواهد بود (۲۲).

اهمیت تربیت و آموزش دینی

پیامبر اکرم (ص) فرموده اند: «از حقوقی که پسر بر پدر خود دارد این اسوت که به مادر وی احترام بگذارد، برای کودک نام خوب انتخاب کند، به کودک قرآن بیاموزد و او را به پاکی و پاکدلی پرورش دهد». درجایی دیگر پیامبر (ص) به بعضوی از کودکان نظر افکند و فرمود: «وای به فرزندان آخرالزمان از روش ناپسند پدرانشان. عرض شد یا رسول الله از پدران مشرک فرمود: نه، از پدران مسلمان که به فرزندان خود، هیچ یک از فرائض دینی را نمی آموزند و به امور مادی و ناچیز درباره آنان قانع هستند. من از این مردم بری و بیزارم تربیتش کند، و قرآن مجید را به وی بیاموزد». با توجه به احادیث مطرح شده، لزوم توجه بیش از پیش به و آنان نیز از من بیزار». حضرت علی (ع) فرمودند: «حق فرزند بر پدرش این است که او را به اسم خوب نامگذاری کند و بخوبی ادب و تربیت دینی در سطح خانواده و مدرسه و جامعه اح ساس می شود. چرا که اگر تعلیمات دینی بصورت درستی آموخته شود، ارزش حیات و زندگی و هدف آنرا ارتقا می بخشد (۳).

بحث و نتیجه گیری

با توجه به مطالب مطرح شده در این پژوهش به نظر می رسد تربیت دینی در نسل نوجوان باید به صورتی اساسی از ابعاد مختلف مورد نظر قرار گیرد. در ابتدا باید تربیت درست دینی از شبه تربیت دینی جدا گردد. یعنی ما در پی تربیت دینی باشیم نه شبه تربیت دینی. با توجه به اینکه عادت، تلقین و تحمیل شبه تربیت بوده و نباید آنها را با تربیت اشتباه نمود، پس در مورد تربیت دینی نوجوانان نیز باید از عادت دادن آنها به انجام امور دینی بدون آگاهی و بینش خودداری نمود. یا از تلقین و تحمیل مباحث دینی به آنها نیز باید دوری کرد، چرا که این گونه شبه تربیت دینی اثر بسیار سطحی در درون و وجود نوجوان داشته و با اندک شبه ای محو می گردد. در تربیت صحیح دینی نوجوانان باید به مؤلفه های تبیین، معیار، تحرک درونی و نقادانه توجه شود و چرا که تربیتی که بدون توجه به این ابعاد صورت گیرد نوجوان را به سرمنزل مقصود که همانا کمال واقعی و قرب الهی است نخواهد رساند. در تربیت دینی نسل نوجوان، ما باید بدنبال آن باشیم که آنها خود بصورت درونی و نه با اجبار بیرونی به انجام امور دینی و رعایت حدود و دستورات الهی بپردازند و این مهم محقق نخواهد شوود مگر اینکه فرد به مفهوم واقعی، متدین شوود، پس باید مؤلفه های چهارگانه تدین و دینی شدن یعنی مؤلفه اعتقادی و فکری، مؤلفه تجربه درونی، مؤلفه التزام درونی و مؤلفه عمل را در تربیت دینی نوجوانان مد نظر قرار داد (۲۲-۲۰).

از نقش اجتمات، خصوصاً مدارس نیز نباید غافل شد، چرا که نوجوان ساعاتی از زندگی خود را در مدارس و در کنار گروه همسالان و معلمان سپری می کند. با در نظر داشتن این خصیصه نوجوانان می توان بذره های مناسبی را در زمین وجود آنها کاشت تا با رشد آنها نوجوان را مرحله به مرحله بسوی کمال وجودیش رهنمون سازد. همچنین با توجه به اینکه در دوره نوجوانی جهش ناگهانی بسوی مذهب که نوعی بیداری مذهبی است در نوجوان دیده می شود. پس می توان نظر نوجوانان را به امور دینی و مذهبی جلب نمود. اما این امر صرفاً نباید بصورت تلقین باشد چرا که با توجه به مباحث قبل دیگر تربیت دینی نخواهد بود بلکه شبه تربیت دینی صورت خواهد گرفت. باید توجه داشت که در همه حال نوجوان باید با بینش صحیح و عقلانی و فطری، احکام و دستورات دینی را بپذیرد تا نسبت به انجام آنها التزام یافته و با میل و رغبت به انجام آنها بپردازد. در تربیت دینی نسل نوجوان صرف دادن اطلاعات دینی بدون اینکه منشأ

تفکر مذهبی و باورهای دینی شود، نسل متدینی را تربیت نخواهد کرد. پس در این امر باید به مایه های فطری و رغبت های دینی قبل از اطلاعات دینی توجه نمود.

منابع

۱. احمدی، سید احمد (۱۳۷۸). روان شناسی نوجوانان و جوانان. تهران: نشر نخستین
۲. باقری، خسرو (۱۳۸۸). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی جلد دوم. تهران: انتشارات مدرسه
۳. پور علی فرد، محمد مهدی (۱۳۷۹). نکته هایی درباره روش تربیت دینی نسل جوان و نوجوان جلد اول. قم: انتشارات شاکر
۴. حاجی ده آبادی، محمد علی، صادق زاده قمصری. علیرضا (۱۳۷۹). تربیت اسلامی و بیه تربیت دینی. تهران: نشر تربیت اسلامی
۵. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۷۸). مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: سمت.
۶. رهبر. محمد تقی، رحیمیان. محمد حسن (۱۳۸۵). اخلاق و تربیت اسلامی. تهران: انتشارات سمت
۷. رضایی، علی (۱۳۸۷). بررسی راههای افزایش گرایش عملی جوانان به مسائل دینی از نگاه فرهنگ اسلامی. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک
۸. سیدرضی (۱۳۸۰). نهج البلاغه. محمد دشتی، قم: انتشارات ائمه (ت)
۹. شورای نظارت بر نشر آثار استاد شهید مطهری (۱۳۸۷). احیاء تفکر اسلامی. تهران: انتشارات صدا
۱۰. شورای نظارت بر نشر آثار استاد شهید مطهری (۱۳۸۸). حکمتها و اندرزاها جلد اول. تهران: انتشارات صدا
۱۱. صالحی. اکبر، تهامی. رحیمه السادات (۱۳۸۸). بررسی و تحلیل عوامل و موانع در تربیت دینی بر مبنای سخنان حضرت علی(ت) در نهج البلاغه. فصلنامه علمی- پژوهشی تربیت اسلامی، سال 4، شماره 9، 75-94.
۱۲. غراب، کمال الدین (۱۳۷۷). آموزه های فردی و اجتماعی از دوران نوجوانی و جوانی پیشوایان دین. مشهد: نشر صالح
۱۳. قشلاقی، محمد (۱۳۷۹). روان شناسی رشد در دوره نوجوانی. اصفهان: انتشارات مولانا
۱۴. کیومرثی، غلامعلی (۱۳۸۶). مبانی و اصول تربیت دینی و تفاوت آن با تعلیمات دینی. تهران: انتشارات مدرسه
۱۵. مرادی، اسداله (۱۳۸۶). آسیب شناسی تربیت دینی جلد دوم. تهران: انتشارات مدرسه
۱۶. مرادی، زهرا (۱۳۸۵). بررسی علل ضعف گرایش جوانان به دین. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده. دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج
۱۷. مصباحی جمشید، پرستو سرمدس، محمدرضا فرج الهی، مهران میردامادی، سید محمد اسماعیلی، زهره (۱۳۹۶). وضعیت عقل، دین و علم در عصر پست مدرن و ملاحظات آن در تربیت معنوی با رویکرد انسان شناسانه، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی ، 95-126:33
۱۸. نجاتی، حسین (۱۳۸۶). چگونگی رفتار با نوجوانان. تهران: انتشارات بیکران
۱۹. Ball, J., Armistead, L., Austin. B.J: (2003) The relationship between religiosity and adjustment among African- American, female, urban adolescents. *Jornal of Adolescence*. 26 (4), 431- 446
۲۰. Regnevus, M. D., Elder, G. H. (2003) Religion and vulnerability among lowrisk adolescents. *Social Science Researh*. Vol. 32, Issue. 4, pp. 632- 658.
۲۱. Sawatzky, R. P. A., ratner, L. and chi u, A (2012). A Metaanalysis of Relationship between Spirituality and Quality of Life. *Social Indicators Research*, 72: 153- 188
۲۲. Taylor, R.J, Mattis, & chatters, L.M. (1999). Subjective religiosity among African Americans: A synthesis of finding form five national samples. *Journal of Black psychology*, 25 (4), 524- 543
- Zhang, K. C. (2013). Through a spiritual LENS: Early childhood Inclusive Education in Hong

ششمین کنفرانس ملے
علوم انسانے و آموزش و پرورش بامحوریت توسعه پایدار

6th National Conference on
Humanities and Education With a focus on sustainable development
www.mpconf.ir

Kong, J Relig Health24. Zulling, K. J., Ward, R. M. and Horn, T. (2010). The Association between perceived spirituality, Religiosity and Life Satisfaction: The Mediating Role of self-Rated. Social Indicators Research, 79: 255- 268